

9-1-2554

คนไทย เมืองไทยกับการบริหารจัดการขององค์กรแขวราชการในสังคมยุคใหม่

สันทัต เสริมศรี

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/jdm>

Part of the [Demography, Population, and Ecology Commons](#)

This Article is brought to you for free and open access by the Chulalongkorn Journal Online (CUJO) at Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Journal of Demography by an authorized editor of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

คนไทย เมืองไทยกับการบริหารจัดการ ขององค์กรแบบราชการในสังคมยุคใหม่¹

สันทัต เสริมศรี*

บทนำ

การประพฤติปฏิบัติที่บอกลักษณะของคนไทยประการหนึ่งคือการชอบรวบรัดหรือคนไทยไม่นิยมทำตามขั้นตอน การประพฤติปฏิบัติเช่นนี้พบเห็นได้ในชนบทเมื่อสามสิบปีที่แล้ว² และเข้าใจกันว่าการประพฤติปฏิบัตินี้เป็นภาระกระทำที่มีเฉพาะอดีตเท่านั้น แต่ก็พบว่าในสังคมทันสมัยในปัจจุบันเช่นสังคมเมืองหลวงการประพฤติปฏิบัติเช่นเดียวกันนี้ปรากฏให้เห็นทั่วไป โดยที่วิถีการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่สมัยใหม่ของไทยเป็นวิถีชีวิตแบบสังคมเมือง (Urbanism) กล่าวคือจำนวนคนไทยส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเมือง (Urbanization) ผลที่ปรากฏเห็นชัดก็คือวิถีชีวิตแบบเมือง

¹ บทความทางวิชาการนี้อาศัยข้อมูลจากงานวิจัยของผู้เขียน ดังนั้น ประโยคหรือข้อความสำคัญของบทความจึงเป็นความเห็นของผู้เขียน มิฉะนั้นจะระบุแหล่งอ้างอิงทางวิชาการ

* ศาสตราจารย์เกียรติคุณ มหาวิทยาลัยมหิดล ปัจจุบันดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคนสาขาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล และที่ปรึกษาสถาบันพัฒนาสุขภาพอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล

² ผู้เขียนได้ร่วมในโครงการพัฒนาชนบทไทยในช่วงพ.ศ. 2512-25 ซึ่งมีกรนำความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเข้าสู่ชนบท เช่นการสร้างอาชีพไม่ใช่การเกษตร การใช้แรงงานนอกการเกษตร การสร้างบ่อน้ำ และการสุขภาพบาล ซึ่งปรากฏว่าการพัฒนาดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จ โดยสาเหตุประการหนึ่ง คือความล่าช้าทางวัฒนธรรม (Cultural lag) โดยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทั้งด้านการเกษตร การศึกษา และการสาธารณสุขที่นำเข้าสู่ชนบท ไม่สามารถนำไปใช้ได้สมบูรณ์เนื่องจากการขาดความเข้าใจและการไม่ทำตามขั้นตอนของการใช้เทคโนโลยีและเรียกรวมๆ ว่ามีความล่าช้าทางวัฒนธรรมต่อความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี

ได้กระจายไปทั่วประเทศ พร้อมกับพลังอำนาจของโลกาภิวัตน์และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสารและคมนาคม ซึ่งทำให้การดำเนินชีวิตแบบเมืองกระจายไปทุกที่ทุกทาง ทำให้เกิดคำถามว่า ลักษณะคนไทยที่มีการประพฤติปฏิบัติลักษณะข้ามชั้นจะสร้างปัญหาในสังคมยุคใหม่หรือไม่ทั้งในเรื่องการบริหารและการจัดการของสังคมและการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม โดยที่สังคมเมืองยุคใหม่เป็นสังคมที่อิทธิพลขององค์กรบริหารแบบราชการ (Bureaucratic organizations) บริษัทมหาชน องค์กรข้ามชาติ (Corporation) และสถาบันการเงิน ธนาคาร จะมีบทบาทสำคัญกำหนดวิถีชีวิตของคนในเมือง กล่าวคือการสร้างระเบียบกฎเกณฑ์ที่ใช้ร่วมกัน และการลดความแตกต่างของบุคคลต้องอาศัยการใช้บรรทัดฐานเดียวกันและการยอมรับคุณค่าทางสังคมร่วมกัน ท่ามกลางกระแสความแตกต่างทางชนชั้นทางสังคมและวัฒนธรรม และความหลากหลายของอาชีพตลอดจนการอยู่ภายใต้เทคโนโลยีที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว วิธีการดำเนินชีวิตแบบเมืองเป็นวิถีชีวิตที่ให้ความสำคัญกับสิทธิส่วนบุคคล และเป็นสังคมที่คนมีความเป็นปัจเจกชนนิยมสูง (Individualism) และที่สำคัญความสัมพันธ์ทางสังคมอาศัยการแลกเปลี่ยนทางสังคม (Social exchange) บนฐานของผลประโยชน์ วัตถุประสงค์ของบทความคือ อภิปรายและวิเคราะห์ลักษณะของคนไทยปัจจุบันว่ามีการประพฤติปฏิบัติอย่างไรหรือเรียกรวมๆ ว่าคนไทยเป็นคนลักษณะอย่างไร ส่วนที่สอง เป็นการอภิปรายวิถีชีวิตของคนไทยในสังคมเมืองท่ามกลางกระแสและอิทธิพลขององค์กรแบบราชการและสถาบันขนาดใหญ่ ซึ่งกำหนดวิถีชีวิตและวิถีคิดในการดำเนินชีวิต ข้อเสนอของบทความเป็นส่วนที่สามคือ การสร้างแนวทางความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างองค์กรและสถาบันต่างๆ ในสังคมเมืองกับคนไทย วิธีวิทยาของการวิเคราะห์และอภิปรายอาศัยข้อมูลเชิงประจักษ์จากการวิจัยของนักวิชาการและผู้เขียนบทความ ตลอดจนการติดตามการพัฒนาสังคมเมืองไทยในระยะเวลา 40 ปีที่ผ่านมา

ลักษณะคนไทย

ความหมายของการข้ามขั้นตอนตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 คือ การทำให้สั้นเข้าให้เร็วเข้า การปฏิบัติที่แสดงให้เห็นการรวบรัดคือการข้ามขั้นตอนปฏิบัติและการทำไม่ครบขั้นตอนที่กำหนดไว้ หรือการปฏิบัติที่มุ่งไปขั้นตอนสุดท้ายโดยไม่ยอมปฏิบัติขั้นตอนก่อนหน้า การประพฤติปฏิบัติดังกล่าวทำให้เกิดการสรุปว่านิสัยของคนไทยเป็นคน “ใจร้อน” หรือ “คนไทยชอบยืดหยุ่น” หรือ “คนไทยมีความหละหลวมและไม่ละเอียดถี่ถ้วน” สิ่งที่คนไทยประพฤติปฏิบัติที่เห็นได้ในชีวิตประจำวันโดยเฉพาะเรื่องสุขภาพ ซึ่งเป็นเรื่องที่เป็นแก่นแท้ของชีวิต เช่นกรณีการใช้ยารักษาโรค คนไทยใช้ยาโดยไม่ได้อ่านฉลากยาและวิธีการใช้ หรือผู้ป่วยไม่ยอมปฏิบัติตามคำแนะนำของแพทย์หลังการรักษา ตลอดจนการใช้เครื่องใช้ไม่สอยและการดำเนินกิจกรรมในชีวิตประจำวัน และที่เห็นชัดมากก็คือ การใช้โทรศัพท์มือถือและอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ โดยไม่ได้ปฏิบัติตามขั้นตอนการใช้ที่เขียนไว้ในคู่มือ การไม่ยอมเข้าแถวตามการมาก่อนมาหลัง การขับรถโดยตัดแซงรถที่เข้าแถวกันอยู่เพื่อแย่งเข้าช่องทาง การฝึกหัดปฏิบัติที่ละเลยการทำตามขั้นตอน หรือกระโดดข้ามขั้นและ การใช้บริการของรัฐและเอกชนที่เปิดบริการโดยการพยายามหาผู้รู้จัก (ผู้อุปถัมภ์) เพื่อเข้าถึงจุดหมายโดยเร็ว หรือการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ใดผู้หนึ่ง (พรรคพวก) เพื่อให้เข้าถึงจุดหมายโดยเร็ว ตลอดจนการเลียนแบบที่ประสบความสำเร็จในที่อื่นโดยไม่เรียนรู้ขั้นตอนความเหมาะสมกับบริบทเฉพาะอย่าง

กรอบแนวคิดของบทความ

กรอบแนวคิดของการศึกษาเรื่องกระบวนการและขั้นตอนการปฏิบัติของบุคคลมีฐานความคิดที่ว่า กระบวนการและขั้นตอนเกิดจากมนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น กล่าวคือกระบวนการและขั้นตอนเกิดขึ้นจากจุดประสงค์ของบุคคลและกลุ่มคนที่กำหนดเพื่อประโยชน์ของการประพฤติปฏิบัติและประโยชน์นั้นเป็นได้ในด้านอารมณ์ ความพอใจ ความสุขและสิ่งที่เป็นวัตถุประสงค์ของ หรือรางวัลตลอดจนเกียรติยศชื่อเสียง

การได้รับประโยชน์เป็นได้ทั้งรับผลทั้งหมดหรือด้านใดด้านหนึ่ง นอกจากนี้การได้ “ประโยชน์” ยังทำให้ได้สถานภาพทางสังคมคือ “ความเป็นตัวตน” และนำไปสู่การมีอำนาจในการสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้าง กระบวนการและขั้นตอนของการปฏิบัติจึงเกิดจากความเห็นพ้องของบุคคลและหมู่คนซึ่งเรียกรวมๆ ว่า “โครงสร้างสังคมและสถาบันทางสังคม” สมมุติฐานของแนวคิดนี้คือ บุคคลมีเหตุผลและตระหนักถึงการปฏิบัติตามขั้นตอน และการทำตามขั้นตอนจะทำให้บุคคลได้ประโยชน์ และเป็นสิ่งที่สังคมยอมรับ กระบวนการและขั้นตอนยังพัฒนาจากการสะสมประสบการณ์และช่วงระยะเวลาของการประพฤติปฏิบัติของบุคคล กระบวนการและขั้นตอนการปฏิบัติจึงมาจากการจินตนาการของบุคคลหรือความคิดทางอุดมคติของบุคคลด้วย³ กล่าวโดยสรุป ลักษณะของการประพฤติปฏิบัติของคนไทยที่ทำหรือไม่ทำตามขั้นตอน หรือการปฏิบัติในลักษณะข้ามขั้นตอนเช่นนี้ไม่ได้เกิดจากการกระทำของบุคคล แต่เป็นการกระทำที่อยู่ภายใต้อิทธิพลทางโครงสร้างของสังคมและสถาบันสังคม เช่น องค์กร บรรทัดฐานและค่านิยม ตลอดจนระเบียบกฎหมาย⁴ ตามทฤษฎีโครงสร้างทางสังคม (Social Structure Theory) โดยเฉพาะในสังคมยุคใหม่ เช่น

³ วรรณิ วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเดอร์สัน (2536) กล่าวถึงนักมานุษยวิทยาสรุปว่า บุคคลในทุกวัฒนธรรมจะใช้ชีวิตสองระดับ ในระดับหนึ่ง บุคคลจะมีอุดมคติ ค่านิยมและกฎเกณฑ์พื้นฐานในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมร่วมกันอันเนื่องมาจากประสบการณ์ที่ได้รับการศึกษาอบรมและเรียนรู้มาในวัฒนธรรมเดียวกัน แต่เมื่อพิจารณาพฤติกรรมที่แสดงออกมาจริงๆ อย่างใกล้ชิดแล้วจะสังเกตเห็นรูปแบบการดำเนินชีวิต หรือวิถีชีวิตอีกระดับหนึ่ง วิถีชีวิตระดับนี้กลับมีกฎเกณฑ์แตกต่างออกไป

⁴ แนวคิดลักษณะนี้ สอดคล้องกับแนวคิดโครงสร้างทางสังคมของ Anthony Giddens ซึ่งกล่าวว่าปรากฏการณ์ทางสังคม (Social phenomena) ซึ่งรวมถึงการกระทำของมนุษย์นั้นเป็นความสัมพันธ์ระหว่างตัวบุคคลผู้กระทำและโครงสร้างทางสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่ง โครงสร้างทางสังคมไม่ได้อยู่ภายนอกการกระทำของผู้กระทำ หรือกล่าวว่าการกระทำของมนุษย์ได้รับอิทธิพลจากโครงสร้างทางสังคม และรูปแบบโครงสร้างสังคมเองก็เป็นผลจากการกระทำของบุคคล (เชษฐา พวงหัตถ์ 2548)

สังคมเมือง ซึ่งอิทธิพลด้านโครงสร้างสังคมและสถาบันสังคมมีอำนาจต่อความเป็นตัวตนของบุคคล ดังนั้นการประพฤติปฏิบัติของบุคคลในการติดต่อองค์กรขนาดใหญ่ ธนาคารหรือองค์กรที่มีลักษณะราชการ รวมทั้งบริษัทมหาชนเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่จำเป็นและต้องมีการสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างสถาบันและตัวบุคคล ซึ่งเป็นประชาชนของสังคม

การวิเคราะห์ข้อค้นพบ

ลักษณะของคนไทย ประเด็นเกี่ยวกับลักษณะของคนไทยต่อการพัฒนาสังคมได้มีการกล่าวถึงมานานตั้งแต่ พ.ศ. 2510 แล้ว เช่นกรณีการเปรียบเทียบลักษณะการทำงานของคนไทยกับคนญี่ปุ่น ซึ่งคนญี่ปุ่นเป็นคนมีระเบียบวินัย ขยัน และอดทน ทำให้ประเทศผู้สังคมพัฒนาได้อย่างดี แต่สังคมไทยนั้น ในช่วงปีดังกล่าวมีความล้าหลังสังคมญี่ปุ่นถึง 20-30 ปี และกล่าวถึงลักษณะของคนไทยที่เป็นปัจจุบันสำคัญหนึ่งในส่วนที่ทำให้เกิดความล้าหลังทั้งที่ประเทศญี่ปุ่นและประเทศไทยเปิดประเทศรับอารยธรรม และความทันสมัยจากตะวันตกในช่วงเวลาเดียวกัน พอปี พ.ศ. 2520 มีการกล่าวถึงลักษณะคนไทยกับคนเกาหลีที่มีต่อการพัฒนาประเทศอีกครั้ง ด้วยเหตุผลที่ประเทศทั้งสองมีแผนพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ (สมัยใหม่) พร้อมกันในปี 2503 เมื่อเวลาผ่านไปสิบกว่าปีประเทศเกาหลีได้เข้าสู่ประเทศพัฒนาเต็มรูปแบบ ส่วนสังคมไทยยังอยู่ในช่วงเป็นประเทศกำลังพัฒนา องค์ประกอบของความล้าหลังของสังคมไทยประการหนึ่งคือ ลักษณะของคนไทยไม่เหมือนคนเกาหลีที่มีความขยัน อดทนและเป็นนักสู้ความยากลำบาก ในปัจจุบันถ้าหากมีการเปรียบเทียบลักษณะของคนไทยอีกครั้งก็มีข้อเสนอว่า การเปรียบเทียบลักษณะคนไทยควรเปรียบเทียบกับคนในประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงจะดีกว่า โดยไม่ต้องมองดูลักษณะของคนญี่ปุ่นและคนเกาหลีอีกแล้ว เพราะเป็นที่เข้าใจกันดีว่าคนญี่ปุ่นและคนเกาหลีนั้นได้มีส่วนทำให้ประเทศเข้าสู่สังคมพัฒนาแล้วเต็มรูปแบบ แม้แต่ในช่วงวิกฤติ เช่น แผ่นดินไหว และคลื่นสึนามิ คนญี่ปุ่นได้แสดงให้เห็นความมีระเบียบวินัยและความขยัน อดทน ที่น่า

ประทับใจและไม่ได้เป็นส่วนที่จะซ้ำเติมความบอบซ้ำของสังคมแต่กลับช่วยสร้างสังคมให้เข้าสู่สภาวะที่ต่อสู้กับวิกฤติการณ์ได้อย่างดี

สำหรับสังคมไทย การกล่าวถึงลักษณะของคนไทยได้มีงานวิจัยด้านสังคมศาสตร์ รายงานถึงลักษณะของคนไทยว่าเป็นคนใจร้อนและคนไทยชอบทำอะไรตามใจตนเอง ไม่ชอบบทติกาหรือกฎระเบียบ มีการฝ่าฝืนสิ่งที่กำหนดไว้เสมอ ตัวอย่างที่เห็นได้บ่อยคือ การติดต่อการงาน เมื่อเห็นว่าฝ่าฝืนกติกาลัดคิวได้ก็จะทำ (Guru-google, 2011)⁵ จอห์น เอ็มบริ กล่าวไว้เมื่อเกือบ 60 ปี จากการศึกษาลักษณะคนไทยประการหนึ่งคือ คนไทยมีความยึดหยุ่นสูง คนไทยซื้อของมาแล้วก็จะลองประกอบเลย โดยไม่ดูคู่มือการทำงานมาก่อน (Embree, 1950) จุรี วิจิตรวาทการ (2551)⁶ วิเคราะห์ลักษณะนิสัยของคนไทยว่า คนไทยมีความเป็นปัจเจกชนนิยมสูง กล่าวคือ มีลักษณะตัวใครตัวมัน เป็นอิสระชน ไม่ชอบถูกบังคับ ไม่ค่อยมีวินัยและไม่ชอบผูกมัด ไม่ชอบวางแผนระยะยาว กล่าวคือ เป็นพวกปฏิบัตินิยม นอกจากนี้ ยังมีลักษณะมีความยึดหยุ่นสูงและเปลี่ยนแปลงอะไรได้ง่าย ข้อมูลลักษณะนิสัยของคนไทยดังกล่าวทำให้บทความนี้ต้องการขยายผลการวิเคราะห์ลักษณะของคนไทยดังกล่าวในแนวคิดและเป็นอีกลักษณะ (Tract) หนึ่งเพื่อให้เกิดความเข้าใจเพิ่มขึ้นโดยอาศัยข้อมูลลักษณะนิสัยหรือพฤติกรรมของคนไทยในด้านสุขภาพ เพราะเรื่องสุขภาพเป็นเรื่องแก่นแท้ของชีวิตที่มนุษย์ต้องการแก้ปัญหาของตนเอง

การประพฤติดิปฏิบัติข้ามขั้นตอน กรณีแรกเป็นการประพฤติดิปฏิบัติด้านการรักษาตัวเอง (Self-care) เมื่อเกิดการเจ็บป่วย คนไทยส่วนมากเมื่อเจ็บป่วยมักจะ

⁵ จากข้อความคนไทยใจร้อน (WWW.guru-google.co.th)

⁶ จากงานวิเคราะห์ลักษณะนิสัยของคนไทย ของ ศ.ดร.จุรี วิจิตรวาทการ ใน

WWW.geocities.com/mppm 6055/pp6032.do และ WWW.nidapagphitsanulok.net (10

เมษายน 2551)

รักษาตัวเองก่อนจะไปหาหมอที่คลินิกหรือโรงพยาบาล⁷ ซึ่งร้านขายยาตามชุมชนทั่วไป และริมถนนสาธารณะเป็นสถานที่คนไทยไปซื้อยาและหายาในการรักษาอาการเจ็บป่วย การปฏิบัติขั้นแรกก็คือ การบอกอาการเจ็บป่วยให้ผู้ขายยาฟัง หรือกระทำโดยนายน้าเก่าหรือจำชื่อยาที่เคยใช้ในครั้งที่ผ่านมาให้ผู้ขายยาฟังและผู้ขายยาจะเป็นผู้เลือกยาให้พร้อมกันนั้นกับบอกวิธีการใช้ยา การใช้ยาของผู้ป่วยมักจะกระทำโดยความเข้าใจของตนเองจากคำพูดของผู้ขายยา ซึ่งเป็นไปได้ที่จะจดจำไม่หมดหรือไม่ถูกต้องแม่นยำ ดังคำบอกเล่าที่ผู้ซื้อตอบ “ฟังไม่ได้หมด” สำหรับการใส่ยาที่ซื้อจากร้านขายยา คนไทยมักใช้ยาตามการบอกเล่าหรือคำพูดแนะนำที่ได้มา มากกว่าที่จะอ่านสลากยาและวิธีการใช้ยาของสลากยา คนไทยจึงใช้ยาผิดไปจากวิธีการใช้ที่ระบุในสลากยา ข้อสังเกตที่คนไทยไม่นิยมอ่านสลากยาก่อนใช้ยาเป็นไปได้ทั้งการชอบข้ามขั้นตอนและตัวหนังสือในสลากยาอ่านยากทั้งเป็นตัวพยัญชนะที่เล็กและเป็นภาษาที่อ่านไม่เข้าใจ

การไม่ทำตามขั้นตอนในการใช้ยาของคนไทยยังมีการปฏิบัติเช่นนี้ในชีวิตประจำวันด้านอื่นๆ อีก เช่น การใช้อุปกรณ์เครื่องใช้โดยเฉพาะด้านเทคโนโลยี เช่น มือถือและคอมพิวเตอร์ ซึ่งมีคู่มือประกอบการใช้อุปกรณ์ดังกล่าว แต่ก็พบว่าส่วนใหญ่ใช้จากการเรียนรู้ระหว่างผู้สอนกับผู้ใช้มากกว่าการใช้โดยอ่านและศึกษา

⁷ การปฏิบัติของผู้ที่มีอาการเจ็บป่วย ประกอบด้วยขั้นตอนคือ เมื่อเกิดอาการเจ็บป่วยเป็นได้ทั้งไม่ทำอะไรเลย โดยรอดูอาการเจ็บป่วยว่าจะทุเลาหรือหายไปเอง และ/หรือการพูดคุยและเล่าอาการเจ็บป่วยให้ญาติหรือพี่น้องในครอบครัว/ครัวเรือนได้ทราบ และแลกเปลี่ยนความเห็นทั้งในเรื่องความรุนแรงของอาการและยาที่จะใช้ในการรักษาอาการเจ็บป่วย หลังจากนั้นจะมีการใช้ยาที่เคยเก็บไว้เมื่อครั้งที่เคยเจ็บป่วยแบบเดียวกัน และ/หรือไปร้านขายยา และ/หรือไปคลินิก และ/หรือไปโรงพยาบาล เป็นขั้นเป็นตอน (สันทัต เสริมศรีและคณะ 2546, สันทัต เสริมศรีและเจมส์ เอ็น ไรลีย์ 2517) ความสำเร็จครั้งก่อนหมายถึง การเจ็บป่วยครั้งก่อน แหล่งรักษาที่ทำให้อาการเจ็บป่วยหายได้ สมมุติฐานที่ตั้งได้ก็คือ เมื่อการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นมีความคล้ายกับครั้งก่อน ผู้ป่วยมีแนวโน้มที่จะมุ่งไปรักษากับแหล่งรักษาที่ทำให้การเจ็บป่วยหาย

จากคู่มือ เหตุผลที่อ้างถึงคือ ความยุ่งยากและความลำบากในการใช้จากการอ่านคู่มือเพียงอย่างเดียว ทั้งภาษาและคำแนะนำไม่ชัดเจนเพียงพอทำให้เกิดความเข้าใจ บวร ปภัสราธร (2541) ศึกษาพฤติกรรมของเด็กนักเรียนไทยกล่าวว่า เด็กไทยชอบฟังจากครูมากกว่าการเรียนรู้ด้วยตนเองและความรู้ที่ได้จากการฟังจากครูจึงไม่เต็มร้อย⁸ การไม่ทำตามขั้นตอนของคนไทยยังมีให้เห็นในการดำเนินชีวิตประจำวันตั้งแต่การประกอบอาหารและการใช้เครื่องใช้ในครัวเรือน เมื่อสุขภาพเป็นเรื่องแก่นแท้ของมนุษย์ การรักษาสุขภาพและความเจ็บป่วยเป็นกรณีตัวอย่างที่แสดงให้เห็นได้ชัดเจน เพราะเป็นสภาวะที่บุคคลมีความต้องการรักษาสุขภาพเป็นหลัก กรณีการไม่ยอมทำตามความสำเร็จครั้งก่อนเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นในการปฏิบัติที่ข้ามขั้นตอนของคนไทย⁹ ในสถานการณ์กรณีที่ขั้นตอนที่เคยปฏิบัติแสดงให้เห็นความสำเร็จมาแล้วและการปฏิบัติที่น่าจะเกิดขึ้นคือทำตามขั้นตอนที่ให้เห็นความสำเร็จมาแล้วแต่คนไทยก็ยังมี การปฏิบัติข้ามขั้นตอนดังกล่าวเมื่อพบเห็นหรือมีสิ่งที่ทำให้เชื่อว่าการข้ามขั้นตอนดังกล่าวจะดีกว่าหรือประสบความสำเร็จได้เช่นกัน การปฏิบัติดังกล่าวนี้เป็นการข้ามขั้นตอนประการหนึ่งและเป็นการข้ามขั้นตอนที่แสดงความสำเร็จในอดีตมาแล้ว

การประพฤติปฏิบัติในเรื่องการไม่ทำตามขั้นตอนของคนไทยที่กล่าวมาเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ในวิถีการดำเนินชีวิตและหลายกรณีที่ผลลัพธ์ (Outcomes) ของการปฏิบัติมีผลรุนแรงต่อชีวิต เช่น การตั้งครรภ์นอกสมรสของวัยรุ่นที่ศัพท์ทางการแพทย์

⁸ จาก “คอมพิวเตอร์เพื่อเด็กไทยวันนี้” ใน www.thaiwisdom.org/p_learn/article (4 มีนาคม 2554)

⁹ การรักษาความเจ็บป่วยมีขั้นตอนประกอบด้วย การรักษาโดยตัวเอง การไปร้านขายยาซื้อยา การรักษากับหมอพื้นบ้าน การรักษากับคลินิก และการรักษากับโรงพยาบาล พฤติกรรมคนไทยในการรักษาการเจ็บป่วยเป็นการปฏิบัติจากการเรียนรู้และการได้ทดลองปฏิบัติมาแล้วครั้งก่อนหน้า ซึ่งจะบอกให้รู้ถึงสถานที่หรือแหล่งรักษาที่รักษาให้หายป่วย ซึ่งเรียกว่า การเรียนรู้จากความสำเร็จครั้งก่อน (ดูสันทัต เสริมศรีและคณะ 2546)

เรียกว่า Unwanted pregnancy ซึ่งพิจารณาได้ว่าเป็นการปฏิบัติของวัยรุ่นสมัยใหม่ที่ไม่ปฏิบัติตามขั้นตอนของการมีคู่หรือการสมรส ซึ่งมักใช้คำพูดว่า ไม่ยอมทำตามประเพณีปฏิบัติ จึงกล่าวได้ว่าการปฏิบัติข้ามขั้นตอนมีความหมายทั้งในเรื่องการไม่ปฏิบัติตามประเพณีปฏิบัติ และการไม่ทำตามระเบียบหรือบรรทัดฐานที่เข้าใจร่วมกัน

สังคมเมืองกับวิถีชีวิตของคน สังคมไทยยุคใหม่ที่เรียกว่าสังคมโลกาภิวัตน์ สังคมที่เต็มไปด้วยอิทธิพลขององค์กรบริหารขนาดใหญ่ลักษณะราชการ หรือการแผ่กระจายขององค์กรมหาชน หรือบริษัทข้ามชาติและธนาคาร ความหลากหลายของสถาบันทางสังคม วิถีชีวิตของคนไทยในปัจจุบันและอนาคตเป็นวิถีชีวิตแบบคนเมือง กล่าวคือ คนไทยส่วนมากจะอาศัยในสังคมเมืองและที่สำคัญคนไทยส่วนใหญ่ไม่ว่าจะอยู่ในชนบทหรือในเขตเมืองจะดำเนินชีวิตแบบคนในเขตเมือง¹⁰ ลักษณะการดำเนินชีวิตแบบเมืองจะกระจายไปทั่วประเทศ และจะมีต่อไปในอนาคตทั้งจำนวนและอัตราการเติบโต วิถีชีวิตแบบเมืองมีลักษณะเด่นคือ การให้หลักเหตุผลของผลประโยชน์ ความเป็นปัจเจกนิยม ยึดถือเวลาเป็นการกำหนดตารางการดำเนินชีวิต และใช้เทคโนโลยีช่วยในการปฏิบัติชีวิตประจำวัน มีความหลากหลายในอาชีพและชนชั้น ในส่วนขององค์กรและสถาบันต่างๆ ในเขตเมือง ความเป็นศูนย์กลางขององค์กร ลักษณะราชการและบริษัทมหาชน ธนาคาร ตลอดจนองค์กรข้ามชาติ องค์กรเหล่านี้มีอำนาจสูงและมีบทบาทมากในการสร้างสังคมยุคใหม่ ดังเห็นได้จากที่ผ่านมารูปแบบการบริหารจัดการขององค์กร และสถาบันดังกล่าวเหล่านี้ทำให้ผู้คนที่มาจากชนชั้นทำงานในสังคมมีความเกรงกลัว และถ้าไม่มีความจำเป็นอย่างมาก ก็จะหลีกเลี่ยงการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมกับองค์กรดังกล่าว เนื่องจากการใช้ระเบียบกฎเกณฑ์

¹⁰ ปรากฏการณ์การแผ่กระจายของวิถีชีวิตแบบเมืองไปทั่วประเทศเป็นเพราะพลังอำนาจของจำนวนการสื่อสารและเทคโนโลยีด้านการคมนาคมและการสื่อสารเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้การกระจายของวิถีชีวิตเมืองดำเนินไปอย่างรวดเร็ว

ของการจัดการที่มีการเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว และการใช้กลยุทธ์ที่มีความสลับซับซ้อน¹¹ ในลักษณะ “ยากที่จะเข้าใจโดยคนธรรมดา” ดังภาพของอดีตขององค์กรและสถาบันประเภทดังกล่าวที่ทำให้เกิด “วิกฤติศรัทธา (Crisis of Confidence)” ทั้งในระดับโลก และในประเทศไทย ความพยายามจากฝ่ายนโยบายที่จะให้การบังคับใช้กฎระเบียบที่สมบูรณ์ แต่ก็ทำไม่ได้เนื่องจากองค์กรและสถาบันดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับศูนย์กลางของอำนาจทางการเมือง (ทั้งผู้นำและชนชั้นนำ) และผลประโยชน์ต่างตอบแทนทำให้คนไทยและสังคมไทยเป็นฝ่ายเสียเปรียบ และอิทธิพลขององค์กรและสถาบันจึงไม่ได้สร้างคุณภาพและการพัฒนาความสัมพันธ์กับคนส่วนใหญ่ได้อย่างยุติธรรม ทั้งที่ในยุคสังคมนิยมใหม่ขององค์กร และสถาบันในเขตเมืองต้องสร้างความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรกับคนไทยในการทำความเข้าใจร่วมกันต่อระเบียบกฎเกณฑ์ขององค์กร ดังนั้นสังคมยุคใหม่ของไทยจะอยู่ภายใต้อิทธิพลขององค์กร ลักษณะราชการ ธนาคาร องค์กรมหาชน และบริษัทข้ามชาติ ซึ่งจะสร้างระเบียบใหม่ในการติดต่อและการมีความสัมพันธ์กับบุคคล ทำให้ผู้ที่มีฐานะทางการศึกษาและเศรษฐกิจชั้นสูงต้องพยายามติดตามและทำความเข้าใจกับองค์กรและสถาบันสังคมในเขตเมืองอยู่สม่ำเสมอเพื่อคงความสัมพันธ์ทางสังคมให้อยู่ในสภาวะที่ดี ในทางตรงกันข้าม ผู้มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและการศึกษาอยู่ในระดับต่ำ การมีความสัมพันธ์ทางสังคมกับองค์กรในสังคมเมืองจะถูกเอาเปรียบและเสียเปรียบจากการกำหนดระเบียบปฏิบัติขององค์กรดังกล่าว และกลุ่มผู้คนระดับชั้นล่างใช้การ

¹¹ สภาวะของการแข่งขันในตลาดการค้า ทำให้องค์กรและสถาบันต่างๆ ในสังคมเมืองยุคใหม่ต้องปรับเปลี่ยนระเบียบและกฎเกณฑ์ ซึ่งทำให้เกิดการตามไม่ทันในระเบียบใหม่สำหรับคนทั่วไป และการไม่เข้าใจระบบการทำงาน การแข่งขันในตลาดเสรี มีผู้ให้ความหมายว่า คือการฉ้อฉล เพราะเป็นการกระทำในลักษณะ ---การตั้งใจทำให้สินค้าหมดสมรรถภาพเร็วขึ้น หรือหมดยุคเร็วขึ้น เช่นสินค้าเสื้อผ้า คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์มือถือ รถยนต์ และยักรวมถึง การเปิดเผยยาวนานใหม่จะทำให้ยอดขายของยาวนานกาลดลง หรือไม่เปิดเผยอันตรายของยาอีกด้านหนึ่ง ฉ้อฉลเป็นการผิดศีลธรรม (ศุภวรรณ พิพัฒพรณงศ์ 2553)

แก้ปัญหาที่มีค่าใช้จ่ายที่สูงและสูงกว่ากลุ่มคนระดับสูง ตลอดจนส่งผลกระทบต่อสังคมและประเทศ การประพฤติปฏิบัติข้ามขั้นตอน และการเป็นคนใจร้อน หรือไม่มีระเบียบวินัย ผู้ประพฤติปฏิบัติดังกล่าวจะอยู่ในภาวะที่ถูกเอาเปรียบและสร้างปัญหาทางสังคมได้มากมายและมีผลกระทบถึงการเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม และส่งผลให้เกิดวิกฤตศรัทธาต่อสถาบันต่างๆ ในสังคมเมือง สุดท้ายก็ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศในสังคมยุคใหม่

คำอธิบายที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างองค์กรและคนในสังคมก็คือ ลักษณะการดำเนินชีวิตและที่อยู่อาศัย สังคมแบบเมืองกำลังแพร่กระจายและที่อยู่อาศัยเป็นที่พักอาศัยแบบสมัยใหม่ เช่น คอนโดมิเนียม อพาร์ทเมนท์ และห้องพักซึ่งกระจายทุกทิศทางในชอก ตรอก ซอยของสังคมเมือง วิถีชีวิตของผู้พักอาศัยในอพาร์ทเมนท์และคอนโดมิเนียมจะเป็นแบบคนเมืองที่มีความเร่งรีบ ในสังคมเมืองกรุงเทพฯ ซึ่งมีแนวโน้มการเติบโตและขยายของเมืองที่รวดเร็วและไม่หยุดยั้ง พร้อมๆ กันนี้จำนวนผู้พักอาศัยในอาคารแบบสมัยใหม่ดังกล่าวก็จะเพิ่มมากขึ้นตามการเติบโตและอิทธิพลของเมือง ปัจจัยที่เร่งการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของผู้คนในเมืองคือการเพิ่มของจำนวนอพาร์ทเมนท์และคอนโดมิเนียม และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการคมนาคม รถไฟฟ้า รถใต้ดิน และการติดต่อสื่อสาร เช่น โทรศัพท์มือถือ และเครือข่ายของโทรทัศน์และโทรทัศน์ดาวเทียม เคเบิลทีวี จะผลักดันและกำหนดวิถีชีวิตของคนในเมืองในรูปแบบที่ต้องการความรวดเร็วและเร่งรีบ กล่าวได้ว่าการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีจะเป็นปัจจัยสำคัญของการกระจายและการเติบโตทั้งในจำนวนและอัตราของอาคารที่พักประเภทอพาร์ทเมนท์และคอนโดมิเนียม แม้ในปัจจุบันจะมีอาคารที่พักแบบสมัยใหม่เกิดขึ้นแทบทุกวันในตรอก ซอกซอย และถนนของกรุงเทพฯ แล้ว ในอนาคตปัจจัยดังกล่าวจะมีอิทธิพลมากขึ้น จำนวนอาคารที่พักแบบสมัยใหม่นี้จะมีเพิ่มมากขึ้นและกระจายไปทั่วเมือง อิทธิพลของเมืองจะกำหนดวิถีชีวิตของผู้คนทั้งในเมืองและนอกเมือง ตลอดจนชนบท ซึ่งเห็นได้ในปัจจุบันในเขตชนบท

ตามไร่ สวนและนา มีอาคารประเภทห้องพักให้เช่าอยู่กระจัดกระจาย ผู้พักอาศัยในอาคารที่พักแบบดังกล่าวจะมีวิถีชีวิตของคนเมือง และเป็นวัฒนธรรมแบบสังคมเมือง

การมีวิถีที่เร่งรีบของคนเมือง ซึ่งพักอาศัยในอาคารที่พักแบบสมัยใหม่นี้ มีลักษณะเด่นก็คือ ที่พักใกล้ที่ทำงานและใกล้จุดศูนย์กลางการคมนาคมและแหล่งธุรกิจ ความเร่งรีบในการดำเนินชีวิตแต่เมื่อกลับถึงที่พักหรือห้องพัก ซึ่งมีความเป็นส่วนตัวสูง ผู้ที่ไม่ใช่ญาติหรือเพื่อนสนิทไม่สามารถเข้าไปในห้องพักได้ ห้องพักมีอุปกรณ์อำนวยความสะดวกสบายค่อนข้างมาก โทรทัศน์ เคเบิลทีวี มือถือ และอินเทอร์เน็ต เกือบทุกห้องมีเครื่องปรับอากาศ ผู้พักอาศัยเองเป็นผู้มีการศึกษาระดับปริญญาและทำงานที่มีเงินเดือนประจำ ลักษณะเช่นนี้ปรากฏในเมืองใหญ่ๆ และในสังคมอุตสาหกรรมที่เรียกว่า “มนุษย์เงินเดือน” ด้านการงาน ผู้พักอาศัยทำงานในลักษณะที่กล่าวได้ว่ามีความมั่นคง เป็นการทำงานกับองค์กรลักษณะราชการที่มีการบริหารสมัยใหม่และทันสมัย ซึ่งมีกรอบระเบียบในการทำงาน และผู้พักอาศัยอีกกลุ่มเป็นผู้มีธุรกิจส่วนตัว (Self-Employed) ที่เป็นทั้งผู้ทำกิจการของตัวเองหรือเป็นเจ้าของกิจการขนาดเล็กและขนาดย่อม และรวมถึงพนักงานของรัฐ เช่น ข้าราชการและรัฐวิสาหกิจ (คูสันทัต เสริมศรีและคณะ 2553)

วิถีชีวิตของผู้พักอาศัย เกี่ยวพันระหว่างที่ทำงาน ซึ่งมีกรอบระเบียบการทำงานกับห้องพักที่มีความเป็นส่วนตัว โดยเฉพาะช่วงที่อยู่ในห้องพัก เป็นช่วงเวลาที่ต้องการความเป็นส่วนตัวค่อนข้างสูงในการพักผ่อนจากการทำงานในกรอบที่เคร่งครัด ดังนั้นการทำตัวตามสบายหรือ “ปล่อยตัวตามสบาย” เช่น เปิดโทรทัศน์ดู หรือฟังเพลงจากวิทยุ ดูหนังจากซีดี ดูฟุตบอลหรือ “เล่นเน็ต” ติดต่อกับเพื่อน หรือนอนพัก หรือนั่งพัก การวางตัวภายในห้องเป็นไปตามอุปนิสัยและความชอบส่วนตัว เช่น การนอนพักในโซฟา หรือทำความสะอาดเล็กน้อยภายในห้อง จัดของที่วางระเกะระกะ หรือทำความสะอาด อ่างน้ำและซักผ้า รีดผ้า

การมีความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้พักอาศัยในอาคารที่พักมีน้อย โดยเฉพาะ การติดต่อ การสนทนาและการทำงานระหว่างผู้อาศัยในอพาร์ทเมนต์และ คอนโดมิเนียมเดียวกัน ผู้พักอาศัยพอใจกับความเป็นส่วนตัวมากกว่าการออกไป พบปะและสนทนากับผู้อื่น การพบปะพูดคุยกับผู้พักในอาคารเดียวกันมีน้อย แต่ก็มีให้ พบเห็นการสนทนาระหว่างทางเดินไปห้องพัก การทักทายหน้าลิฟท์ บริเวณบันไดขึ้นลง หรือทางเดินระหว่างห้องพัก ตลอดจนในร้านสะดวกซื้อบริเวณอาคารที่พักและ เป็น ความสัมพันธ์ในลักษณะเร่งรีบและทำการแข่งขันกับเวลา

นอกจากนี้ สภาพทางด้านกายภาพของอาคารที่มีระบบป้องกันบุคคลภายนอก และการไม่มี “ห้องส่วนกลาง” ผู้พักอาศัยเมื่อผ่านระบบการรักษาความปลอดภัย เช่น การใช้ “คีย์การ์ด” ผ่านประตูอาคารที่พักก็เข้าห้องพัก เมื่อกลับถึงที่พักก็จะดูข่าวสาร และภาพยนตร์ต่างประเทศ ถ้าดูหนังกว่าจะจบก็ค่อนข้างค่ำ การมีสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการสื่อสารและบันเทิงเหล่านี้ช่วยให้มีกิจกรรมในห้องดำเนินไปตลอดเวลา ที่อยู่ในห้องพัก ช่วงเวลาที่กลับถึงห้องมักเป็นเวลาค่ำ ช่วงเวลาสั้นๆดังกล่าวจึงเป็น การพักผ่อนในลักษณะทำอะไรเล็กๆ น้อยๆ การรับประทานอาหารเย็นในห้องมีผู้พัก อาศัยปฏิบัติแต่เป็นการซื้ออาหารสำเร็จรูปหรือกับข้าวและทำเพิ่มเติมเล็กน้อย มีผู้พัก อาศัยหลายรายที่รับประทานอาหารเช้าและอาหารเย็นข้างนอกที่พัก วันเสาร์ อาทิตย์ ผู้พักอาศัยจะมีเวลาอยู่ในห้องมากขึ้นและถ้าไม่ได้กลับบ้านหรือพบปะญาติพี่น้อง หรือการแวะมาเยี่ยมของญาติและเพื่อนก็จะอยู่ในห้องทำอะไรภายในห้องไปเรื่อยๆ หรือการทำความสะดวก และจัดระเบียบห้องในช่วงวันหยุดจะใช้เวลาค่อนข้าง มากกว่าวันธรรมดา หรือออกไปเดินห้างสรรพสินค้าใกล้ที่พัก สำหรับผู้ที่มีครอบครัว (พ่อแม่และลูก) ภรรยาจะทำหน้าที่แม่บ้าน วิธีชีวิตตอนเช้าจะเตรียมอาหาร และ เครื่องใช้สอยสำหรับลูกและสามี รวมทั้งทำความสะอาดเล็กน้อยที่ค้างไว้เมื่อคืนที่ ผ่านมา หลังจากสามีไปทำงานเวลาส่วนใหญ่จะอยู่กับลูกในห้องพัก แต่ก็พาลูกออก เดินข้างล่างของอาคารที่พักหรือบริเวณรอบๆ ในตอนสาย ถ้าอาคารที่พักมีสิ่งอำนวยความสะดวก

ความสะดวกก็จะใช้ เช่น สระว่ายน้ำ หรือห้องบริการซักผ้า รีดผ้า และถ้าลูกหลับก็จะ
มีเวลาพักผ่อนหรือจัดการทำงานบ้านเล็กน้อย

การบริหารจัดองค์กรสมัยใหม่ และประสบความสำเร็จมาแล้วในสังคม
ที่พัฒนาแล้ว ปัจจุบันการแผ่กระจายของโลกาภิวัตน์มีส่วนสร้างให้สังคมยุคใหม่
โดยเฉพาะสังคมเมืองมีการบริหารจัดการองค์กรลักษณะนี้หลากหลายและจำนวนมาก
ทั้งในรูปบริษัทข้ามชาติ และองค์กรของรัฐ ซึ่งนำวิธีการบริหารดังกล่าวมาใช้ ดังที่
กล่าวมา องค์กรเหล่านี้จะเป็นส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์กับประชาชนทั่วไป และ
สนองความต้องการหลายด้านของมนุษย์ในสังคม ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อบุคคลและสร้าง
รูปแบบสร้างความสัมพันธ์¹² และรวมถึงการใช้บริการขององค์กรของรัฐ เช่น อำเภอ/
เขต สถานีตำรวจ สถานีการเกษตร หน่วยงานการศึกษา การที่ดิน และสถาน
รักษาพยาบาล ซึ่งเป็นองค์กรที่มีระบบราชการเป็นโครงสร้างการบริหาร องค์กร
ภาครัฐเหล่านี้มักได้รับความเห็นจากประชาชนว่า ถ้าไม่จำเป็นจริงๆ แล้วมักไม่นิยมไป
ติดต่อ เพราะสร้างความยุ่งยากและต้องใช้เวลาในการรับบริการ และหลายกรณีที่ไม่
สามารถรับบริการให้เสร็จสิ้นในการนัดหมายเพียงครั้งเดียว ทำให้เกิดกรณีที่คนไทย
ส่วนมากไม่ออกไปใช้บริการขององค์กรภาครัฐดังกล่าว

วิถีชีวิตของคนในเมืองจะรับอิทธิพลของสังคมเมือง โดยเฉพาะอิทธิพลของ
องค์กรขนาดใหญ่ เช่น องค์กรราชการและ องค์กรธุรกิจเอกชน เช่น บริษัทมหาชน
ธนาคารและบริษัทข้ามชาติ องค์กรดังกล่าวจะสร้างระเบียบกฎเกณฑ์ที่ควบคุมวิถี
ชีวิตของคนเมือง โดยที่องค์กรขนาดใหญ่เป็นที่ก่อกำเนิดของคนทั่วไป กล่าวคือบุคคล
ทั่วไปมักจะเล็งเห็นที่จะติดต่อกับองค์กรเหล่านี้ โดยเฉพาะผู้อยู่ในชนชั้นกลางทาง
เศรษฐกิจและการศึกษา ถ้าไม่มีความจำเป็นอย่างมากแล้วก็จะหลีกเลี่ยงในการสร้าง

¹² Gerth, H.H. and C.W. Mills. 1977. From Max Weber: Essays in Sociology. New York:
Oxford University Press; 196, 228-230.

ความสัมพันธ์กับองค์กรลักษณะดังกล่าว มีการกล่าวกันเสมอว่า การติดต่อกับสถาบันและองค์กรในเมืองดังที่กล่าวสร้างความสับสนและความไม่เข้าใจในสิ่งที่สถาบันและองค์กรเหล่านั้นกำหนดไว้ ระเบียบกฎเกณฑ์หรือข้อปฏิบัติที่กำหนดไว้ ประชาชนที่มีสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจจะระดับต่ำจะถูกเอาเปรียบและตามไม่ทันกลยุทธ์ทางการตลาดของสถาบันและองค์กรเหล่านั้น รูปแบบความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้จะเด่นชัดมาก เมื่อบุคคลที่ไม่มีฐานะทางการศึกษาและเศรษฐกิจจำต้องติดต่อกับองค์กรแบบดังกล่าว อำนาจขององค์กรจะมีมากจนบดบังอำนาจของบุคคลที่เคยมี บุคคลจะขาดความเป็นตัวตนทันทีเมื่อได้เข้าไปอยู่ในองค์กรลักษณะดังกล่าว และยินดีที่จะปฏิบัติอย่างเรียบร้อยโดยดุษฎี กรณีการศึกษาการใช้บริการของผู้ป่วยในโรงพยาบาลในเขตเมือง จะเห็นผู้ป่วยในสถานพยาบาลจะทำตัวเสมือนผู้ไม่มีอำนาจทางสังคม และยอมรับระเบียบตลอดจนปฏิบัติตามขั้นตอนของการบริการในโรงพยาบาลทุกขั้นตอน ผู้ป่วยที่ฐานะทางการศึกษาและเศรษฐกิจในระดับสูงก็ปฏิบัติเช่นเดียวกันกับผู้ป่วยอื่น คือยอมรับระเบียบและขั้นตอนของการใช้บริการ กล่าวได้ว่า อำนาจทางสังคมของบุคคลจะลดลงเมื่อบุคคลอยู่ภายใต้การสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมกับองค์กรและสถาบันต่างๆ ของเมือง

ผลการวิจัยในเรื่องการใช้บริการในสถานพยาบาลของรัฐ (สันทัต เสริมศรี และคณะ 2545, สันทัต เสริมศรีและเจมส์ เอ็น ไวลีย์ 2517) พบว่า ผู้ป่วยเมื่อใช้บริการของโรงพยาบาลและสถานพยาบาลของรัฐ จะเลือกแสดงสถานภาพที่ด้อยและแสดงบทบาทที่ยอมปฏิบัติตามขั้นตอนของสถานบริการและยอมรับรูปแบบความสัมพันธ์ที่องค์กรของสถานพยาบาลกำหนด แม้จะมีผู้ป่วยรายใหม่ที่ยังไม่เข้าใจขั้นตอนต่างๆ ของการใช้บริการที่พยายามข้ามขั้นตอน แต่เมื่อได้มีความเข้าใจหรือมีความคุ้นเคยกับแหล่งบริการก็จะปฏิบัติตามขั้นตอนโดยสมบูรณ์ และกับผู้ป่วยที่มีสถานภาพทางสังคมระดับสูง เช่นมีการศึกษาและมีฐานะทางเศรษฐกิจก็ยังคงทำตามขั้นตอนของการรับบริการอย่างสมบูรณ์เช่นกัน ในอีกด้านหนึ่งกล่าวได้ว่า

อิทธิพลขององค์กรในลักษณะการมีอำนาจโดยเด็ดขาดต่อบุคคล เป็นผลจากความเข้าใจที่ว่าองค์กรมีความชำนาญพิเศษนอกเหนือจากความรู้ของบุคคลทั่วไป ซึ่งความเข้าใจดังกล่าวทำให้การปฏิบัติตามระเบียบและขั้นตอนขององค์กรในการให้บริการบุคคลเมื่ออยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ทางสังคมกับองค์กรลักษณะดังกล่าวอำนาจและความอิสระจะลดลง และจะประพฤติปฏิบัติภายใต้อิทธิพลขององค์กร อย่างไรก็ตามถ้ามีการกระโดดข้ามขั้นตอนปรากฏให้เห็นก็จะมีผลกระทบตามกันก่อให้เกิดความสับสน แม้ขณะประพฤติปฏิบัติจะอยู่ภายในสถานที่ขององค์กร กล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ทางสังคมกับองค์กรลดลงเนื่องจากไม่ได้อยู่ภายใต้อิทธิพลขององค์กรหรือมีระยะห่างในความสัมพันธ์กับองค์กร บุคคลจะใช้อำนาจทางสถานภาพของตนเองเป็นการกำหนดวิถีการดำเนินชีวิต ซึ่งถ้าบุคคลมีการดำเนินชีวิตที่มีระเบียบวินัยก็ย่อมส่งผลต่อตนเองและสังคมประเทศด้วย หรือในทางกลับกันถ้าบุคคลขาดการดำเนินชีวิตที่มีระเบียบวินัย สังคมยุคใหม่ซึ่งอยู่ภายใต้อิทธิพลขององค์กรแบบราชการและบริษัทธุรกิจใหญ่ซึ่งมีวิธีการบริหารล้ำยุคเกินคนธรรมดาเข้าใจ และสามารถเอาเปรียบคนและสังคมโดยไม่รู้เท่าทัน ดังนั้นการบริหารจัดการและการตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อการดำเนินชีวิตของคนและสังคมประเทศ ตลอดจนการสร้างสังคมที่ดีให้กับมนุษย์เพียงไร จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องให้ทุกส่วนสังคมได้รับรู้

บทสรุปและการอภิปราย

บทความได้อภิปรายลักษณะนิสัยของคนไทยลักษณะหนึ่ง นอกจากที่มีการกล่าวถึงลักษณะนิสัยของคนไทยไว้มาก เช่น ลักษณะของคนไทย 41 ประการ¹³ บทความได้แสดงให้เห็นว่า ลักษณะนิสัยของคนไทยลักษณะหนึ่งคือ การประพฤติปฏิบัติในลักษณะข้ามขั้นตอน โดยใช้วิธีเคราะห์สองระดับคือ ในระดับบุคคลเมื่อบุคคลอยู่สถานะที่มีความอิสระ (จากอิทธิพลเชิงโครงสร้างสังคม) และมีอำนาจตาม

¹³ อิศราวดี ชำนาญกิจ. 2551. นิสัยคนไทย 41 แบบ จากแหล่งอ้างอิง <http://leadership.exteen.com/20080615/> หรือ www.Mthai.com/ www.arayahon.org/ <http://silawong.multiply.com>

สถานภาพทางสังคมที่บุคคลมี บุคคลมักประพฤติปฏิบัติกระโดดข้ามขั้นตอนเพื่อไปสู่ผลประโยชน์ของตนเอง ในระดับการวิเคราะห์ขั้นที่สอง โดยที่บุคคลมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การประพฤติปฏิบัติจะเปลี่ยนแปลงไปสู่การทำตามขั้นตอนเมื่อบุคคลอยู่ภายใต้อิทธิพลเชิงโครงสร้างสังคม โดยเฉพาะอิทธิพลของสังคมเมืองซึ่งมีองค์กรลักษณะราชการ บริษัทมหาชน และองค์กรข้ามชาติอยู่มากมาย กล่าวอีกนัยหนึ่งอิทธิพลขององค์กรลักษณะราชการและองค์กรขนาดใหญ่มีอิทธิพลทำให้บุคคลต้องทำตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ จึงสรุปเป็นแนวทางการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่ทำให้คนไทย เมืองไทย และสังคมยุคใหม่ของไทยดังนี้

1. ลักษณะหรือรูปแบบของคนไทยจากการวิเคราะห์ของบทความวิชาการนี้แสดงให้เห็นลักษณะของคนไทยที่ประกอบหลาย traits ดังนั้นการทำความเข้าใจลักษณะของคนไทยในเชิงวิชาการและการวิจัยที่สามารถพิสูจน์และแสดงให้เห็นตามข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ คือการค้นหาลักษณะประกอบ¹⁴ ซึ่งมีลักษณะสำคัญๆ คือ การปฏิบัติข้ามขั้นตอน การรวบรัด ชอบความยืดหยุ่น ใจร้อน และมีอารมณ์อ่อนไหว เป็นต้น และลักษณะเหล่านี้สามารถนำมาจัดลำดับความสำคัญก่อนหลัง เช่น อมรัตน์ เทพกำปนาท (กรมสุขภาพจิต 2549) ได้ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรม การใช้โทรศัพท์มือถือของเด็กและเยาวชน และสรุปว่าการใช้มือถือของเด็กและเยาวชนทำให้มีนิสัยใจร้อนและขาดความอดทน และขาดการมีมารยาทที่ดี ไม่รู้จักกาลเทศะ¹⁵ ลักษณะเหล่านี้จะเป็นสิ่งบอกให้เห็นว่า ในวิถีชีวิตแบบสังคมเมือง บุคคลผู้มีลักษณะดังกล่าวจะสามารถดำเนินชีวิตไปได้อย่างมีคุณภาพและความสุขได้

¹⁴ ลักษณะต่างๆ (Traits) ของคนไทย ที่ใช้คำว่า องค์ประกอบ เพื่อเสนอกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยขั้นต่อไป กล่าวคือเป็นการศึกษาวิเคราะห์หาองค์ประกอบ (Factor Analysis) โดยค้นหาว่า ลักษณะของคนไทยประกอบด้วยลักษณะย่อยๆ อะไรบ้าง และลักษณะใดเป็นแกนกลางหรือเป็นลักษณะที่เด่น ในขณะที่เดียวกันการวิเคราะห์หาองค์ประกอบจะทำให้รู้ลักษณะที่ไม่เด่น หรือด้อยในระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ในการวิเคราะห์

¹⁵ กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข <www.dmh.go.th>

เพียงใด ระหว่างความสัมพันธ์ของบุคคลกับองค์กรและสถาบันสังคมต่างๆ ความสัมพันธ์ทางสังคมจะดำเนินไปได้ราบเท่าที่บุคคลสามารถเข้าใจหรือ “รู้ทัน” องค์กรและสถาบันที่ซึ่งพวกเขาต้องติดต่อและดำเนินชีวิตร่วมกับองค์กรและสถาบัน ในชีวิตประจำวันและการทำงาน มิฉะนั้นบุคคลก็จะถูกเอาเปรียบจากการกำหนด กฎเกณฑ์ขององค์กรขนาดใหญ่ดังกล่าว

2. การที่บุคคลมีการประพฤติปฏิบัติที่หลากหลาย เพราะบุคคลมอง วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายมีความสำคัญกว่ากระบวนการหรือขั้นตอนเป็นลักษณะ พื้นฐานของบุคคลที่เรียกว่า Pragmatic person ดังที่ วรรณิ แอนเดอร์สัน กล่าวถึง บุคคลในทุกวัฒนธรรมจะใช้ชีวิตสองระดับ ในระดับหนึ่ง บุคคลจะมีอุดมคติ ค่านิยม และกฎเกณฑ์พื้นฐานในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมร่วมกันอัน เนื่องมาจากประสบการณ์ที่ได้รับการศึกษาอบรมและเรียนรู้มาในวัฒนธรรมเดียวกัน แต่เมื่อพิจารณาพฤติกรรมที่แสดงออกมาจริงๆ อย่างใกล้ชิดแล้วจะสังเกตเห็นรูปแบบ การดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตอีกระดับหนึ่ง วิถีชีวิตระดับนี้กลับมีกฎเกณฑ์แตกต่าง ออกไป กล่าวคือพฤติกรรมและการปฏิบัติของบุคคล ซึ่งให้ความสำคัญต่อ วัตถุประสงค์และเป้าหมายโดยมองข้ามกระบวนการและขั้นตอน และมีความคิด ความเข้าใจที่ว่าการสู่จุดประสงค์นั้นมีหลายทาง หรือการบรรลุจุดหมายปลายทางนั้น เป็นไปได้หลายทาง ดังนั้นการประพฤติปฏิบัติข้ามขั้นตอนจึงเป็นธรรมชาติของบุคคล กลุ่มนี้ การที่สรุปว่าคนไทยชอบข้ามขั้นตอนหรือไม่ทำตามขั้นตอน จึงน่าจะเกิดกับคน ในสังคมพัฒนาและไม่พัฒนาได้เช่นกัน แต่การศึกษาเปรียบเทียบการปฏิบัติของคน ในสังคมแบบต่างๆ จึงเป็นประเด็นที่ควรแก่การศึกษาวิจัยต่อไป แต่การศึกษาลักษณะนี้ยากที่จะดำเนินการได้ในระยะเวลาสั้นต้องมีการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ติดตามเป็นระยะเวลา

3. ในกรณีที่บุคคลมีอิสระและมีความเป็นตัวตนสูง การมีโอกาสเลือก เช่น การปฏิบัติในชีวิตประจำวันที่ต้องติดต่อสัมพันธ์กับสังคม คนไทยมีการปฏิบัติข้าม

ขั้นตอนดังได้เสนอในส่วนของกรณีวิเคราะห์ แต่ถ้าความอิสระของบุคคลมีน้อย หรืออิทธิพลทางสังคมมีมาก โดยต้องพึ่งพาความสัมพันธ์ทางสังคมกับองค์กรใหญ่และสถาบันต่างๆ ในเขตเมือง เช่น กรณีการมีการปฏิสัมพันธ์กับองค์กรลักษณะราชการ ซึ่งมีระเบียบขั้นตอนในทางปฏิบัติวางไว้ การปฏิบัติข้ามขั้นตอนหรือการมีพฤติกรรมทำตามขั้นตอนจะปรากฏให้เห็นชัดเจน ในทางตรงข้ามเมื่อสมภาวะที่บุคคลมีอิสระมากอันเนื่องจากอิทธิพลทางสังคมมีต่อบุคคลน้อย และการข้ามขั้นตอนจะปรากฏให้เห็น ข้อค้นพบจากการวิเคราะห์คือ ระยะทางความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับองค์กรของสังคมเมืองดังกล่าวกำหนดความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางสังคมของบุคคล กล่าวอีกนัยหนึ่งความเป็นตัวตนลดน้อยลง โครงสร้างสังคมและสถาบันสังคมจะมีอิทธิพลทำให้บุคคลยอมรับหน้าที่ความรับผิดชอบและทำตามระเบียบของสังคม กล่าวคือ บุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับองค์กรภายใต้ระเบียบขององค์กร ในทางตรงข้ามเมื่อบุคคลมีความเป็นอิสระในทางปฏิบัติหรือระยะห่างในความสัมพันธ์กับองค์กรและสถาบันขนาดใหญ่ดังกล่าว เพราะบุคคลขาดการครอบคลุมจากบรรทัดฐานทางสังคม ทำให้บุคคลมีความเป็นตัวตนสูงและจะประพฤติปฏิบัติตามความรู้สึกและอารมณ์ของตน

4. ประเด็นที่ชวนวิเคราะห์และวิจัยต่อไปก็คือ บุคคลจะเลือกการสร้างความสัมพันธ์กับองค์กรใดและเมื่อใด และความสัมพันธ์ดังกล่าวจะสามารถครอบคลุมการดำเนินชีวิตทั้งหมดของบุคคลได้อย่างไร เพราะบุคคลสามารถดำเนินชีวิตส่วนตัวได้โดยอิสระ เช่น การอยู่ในที่พักอาศัย และการไม่ได้อยู่ในองค์กรทางกายภาพ การค้นหาภาวะดังกล่าวย่อมเป็นประโยชน์ในการสร้างความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างทางสังคมให้สังคมอยู่ในมาตรฐานเดียวกันและมีบรรทัดฐานร่วมกัน

5. โดยที่สังคมยุคสมัยหน้าเป็นสังคมโลกาภิวัตน์¹⁶ และเป็นสังคมที่เมืองค์กร ลักษณะราชการเป็นโครงสร้างสังคมกำกับวิถีชีวิตคน การบริหารแบบองค์กรข้ามชาติ และรูปแบบการบริหารจัดการของสถาบันการเงินและธนาคารในสังคมเมืองใหญ่ สมัยใหม่ ซึ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนในสังคม¹⁷ องค์กรและสถาบันดังกล่าวมีการบริหารจัดการและโดยเฉพาะเมื่อมีการติดต่อกับบุคคลทั่วไป การบริหารจัดการที่ยากจะเข้าใจและตามทัน ระเบียบข้อปฏิบัติของสถาบันและองค์กรในเมืองดังกล่าว ทำให้บุคคลธรรมดาเสียเปรียบและถ้าไม่จำเป็นก็จะหลีกเลี่ยงหรือไม่ยอมมีความสัมพันธ์กับองค์กรและสถาบันดังกล่าว ในตัวบุคคลเอง ซึ่งมีความหลากหลายของคุณค่าในจุดประสงค์ของแต่ละบุคคลจะทำให้มีการปฏิบัติหลากหลายด้วยกัน แนวโน้มจะทำให้เกิดการปฏิบัติข้ามขั้นตอนมากมายและหลากหลายด้วยเช่นกัน แนวทางการพัฒนาความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลต่อองค์กรจึงมีความสำคัญในการสร้างหรือลดปัญหา การไม่ทำตามขั้นตอน จึงขึ้นต่อการจัดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับองค์กรและสถาบันใหญ่ๆ ดังกล่าวในเมือง ซึ่งเป็นภาระหน้าที่ขององค์กรที่จะพิจารณาประเด็นดังกล่าวว่ามีความสำคัญลำดับใดที่จะพัฒนาสังคมโดยรวมและประเทศชาติ แต่โดยที่บทเรียนในอดีตที่เกี่ยวกับจริยธรรมความเชื่อถือต่อองค์กรที่ทำให้ภาพพจน์ขององค์กรลักษณะราชการ บริษัทมหาชน ธนาคารและบริษัทข้ามชาติ ขาดศรัทธาและยอมรับของคนทั่วไป การสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมขององค์กรต่อสังคม (ประชาชน) จึงเป็นหน้าที่สำคัญว่าจะทำได้อย่างไร

¹⁶ โลกาภิวัตน์ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไม่เพียงกับบริษัทธุรกิจที่พลิกผันอย่างรวดเร็ว บริษัททางธุรกิจต้องปรับตัวภายใต้สภาพแวดล้อมใหม่ และธุรกิจการศึกษาอุดมศึกษาเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนที่มีการจัดระบบการเรียนการสอนแบบเก่าไปสู่ระบบการศึกษาแบบออนไลน์ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐและเอกชน

¹⁷ ดร.เพ็ญแข ประจันปัจฉนิก (2529) กล่าวไว้ว่า ระดับความเจริญหรือการพัฒนาจะนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงด้านแนวคิด ความเชื่อ และค่านิยมของบุคคล

6. อิทธิพลทางสังคมนับว่ามีความสำคัญในการสร้างลักษณะของคนไทย ซึ่งข้อความนี้ได้มีนักวิชาการชาวต่างประเทศชื่อ จอห์น เอ็มบริ เคยกกล่าวถึงเมื่อ 40 ปีที่แล้วว่า โครงสร้างทางสังคมของไทยมีลักษณะหลวมกว่าสังคมญี่ปุ่น โดยกล่าวว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนไทยมีการเปลี่ยนแปลงง่ายกว่าและเปลี่ยนแปลงได้ แม้ว่าจะมีการตกลงหรือสัญญากันไว้ เช่น การที่คนไทยนัดหมายกับญาติสนิทไว้ เป็นมันเหมาะก็ไม่แน่นอนที่การพบปะตามนัดหมายจะเป็นจริงเสมอ โดยมีค่าแก้ตัวที่ดูสมเหตุสมผลเสมอ รูปแบบความสัมพันธ์ของคนไทยเช่นนี้เป็นเพราะโครงสร้างทางสังคมของไทยมีลักษณะหลวมเช่นกัน ดังนั้นการสร้างโครงสร้างทางสังคมในบทความนี้มีความรวมถึง สถาบันสังคมเช่น องค์กรที่มีการจัดการและบริการลักษณะราชการ บริษัทมหาชน ธนาคาร และองค์กรข้ามชาติ ซึ่งสามารถสร้างให้คนไทยมีลักษณะที่พึงประสงค์ต่อการดำเนินชีวิตในสังคมยุคใหม่ ต้องมีความตั้งใจที่แน่วแน่ในการพัฒนา ลักษณะนิสัยคนไทย ซึ่งต้องอาศัยทั้งความเป็นผู้นำ นโยบาย และองค์ประกอบต่างๆ ขององค์กรและสถาบันทางสังคม ตลอดจนเครือข่ายขององค์กร ซึ่งปรากฏในสังคมเมืองยุคใหม่ ที่จะต้องสร้างการทำตามขั้นตอนให้เกิดความเป็นกรกระทำโดยธรรมชาติ ซึ่งเป็นความรับผิดชอบของสถาบันทางสังคม (Social Institution) ต่อคนไทยและสังคมไทย การสร้างแนวทางทำให้คนไทยยอมรับปฏิบัติในทุกโอกาสที่เรียกว่า “ความเป็นสถาบันเกิดขึ้นภายในจิตใจ (Institutionalization)” ไม่เพียงแต่เพียงความสัมพันธ์ทางสังคมภายในองค์กรหรือเพียงในสภาวะที่ติดต่อกับองค์กรเท่านั้น

7. การพัฒนาองค์กรและสถาบันใหญ่ในเขตเมืองซึ่งเป็นส่วนของสังคมโลกาภิวัตน์ให้ไปสู่องค์กร และสถาบันที่สอดคล้องกับลักษณะของคนทุกๆ ไปและวิถีชีวิตของคนในสังคมจำเป็นต้องกระทำพร้อมๆ กับการพัฒนาตัวบุคคลในด้านลักษณะนิสัยและศักยภาพ เพื่อให้บุคคลสามารถแก้ปัญหาที่มาจากองค์กรและสถาบันในเมืองหรือมีความสามารถในการ “ทันเกม” เช่น การเข้าใจในระเบียบกฎเกณฑ์ขององค์กรและสถาบันดังกล่าว หรือมิฉะนั้นก็ต้องเป็นส่วนหนึ่งของการ

สร้างโครงสร้างทางสังคมและการสร้างองค์กรและสถาบันสังคมในเมืองดังกล่าว เพื่อลดระยะห่างทางความสัมพันธ์ทางสังคมกับองค์กรและสถาบันสังคมยุคใหม่ ศักยภาพของตัวมนุษย์จึงจำเป็นต้องมีการสร้างควบคู่กับการพัฒนาโครงสร้างสังคม ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลาในการสร้างความเป็นโลกาภิวัตน์และการก้าวหน้า ทางด้านเทคโนโลยีที่มีไม่หยุด การดำเนินการดังกล่าวมีความยุ่งยากเพราะโครงสร้าง ขององค์กรและสถาบันสังคมในเมืองมีรูปแบบการบริหารจัดการที่ไม่อิสระ และยังเป็น องค์กรที่มีจุดมุ่งหมายด้านการตลาดเป็นสำคัญมากกว่าด้านสวัสดิการแล้ว การสร้าง และพัฒนาลักษณะนิสัยของบุคคลหรือประชาชนทั่วไปที่เรียกว่า Public education¹⁸ จึงเป็นแนวทางที่มีความสำคัญยิ่งในการรักษาความสมดุลของความสัมพันธ์ทาง สังคมระหว่างองค์กรและสถาบันสังคมของเมืองกับบุคคลที่อยู่ภายใต้โครงสร้างสังคม เดียวกัน

¹⁸ ดูรายละเอียดจาก Dr. Scott Peck 1993. *A World Waiting to Be Born: Civility Rediscovered*. ซึ่งกล่าวว่า "in order to sustain a democratic society, public education was required for the widespread teaching of civics".

บรรณานุกรม

Embree, J.F. 1950. "Thailand-the loosely structured social system", *American Anthropologist*. University of California Press.

Gerth, H.H. and C.W. Mills. 1977. *from Max Weber: Essays in sociology*. New York: Oxford University Press; 196, 228-230.

Peck, M.S. 1993. *A World Waiting to Be Born: Civility Rediscovered*. New York: Bantam Books.

จรี วิจิตรวาทการ. 2551. *วิเคราะห์ลักษณะนิสัยของคนไทย* ใน www.geocities.com/mppm_6055/pp6032.do และ www.nidapagphitsanulok.net 28 มีนาคม 2554.

เชษฐา พวงหัตถ์. 2548. *โครงสร้าง-ผู้กระทำการ*. คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

เพ็ญแข ประจันปัจฉนีก และ อ้อมเดือน สดมณ. 2529. *ค่านิยมของชาวชนบทไทย : ค่านิยมทางวัตถุกับค่านิยมทางระเบียบประเพณี* รายงานการวิจัย สถาบันพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

สันทัต เสริมศรี จีราพร ชมพิกุล ประกายรัตน์ สุขุมาลชาติ เสาวคนธ์ พีระพันธุ์ บังอร เทพเทียนและสิทธิชัย เอกอรรย์ผล 2553 *ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางสังคมของผู้อาศัยในอาคารที่พักสมัยใหม่ของกรุงเทพฯ* รายงานการวิจัย คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

สันทัต เสริมศรีและคณะ 2546 *การใช้สถานพยาบาลของรัฐของคนจนในชนบท* รายงานการวิจัย คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

สันทัด เสริมศรีและเจมส์ เอ็นโรลีย์ 2517 พฤติกรรมในการใช้บริการทางการแพทย์
สาธารณสุขและการคุมกำเนิดของคนไทย : การวิจัยในชุมชนแห่งหนึ่ง
รายงานการวิจัยสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

ศุภวรรณ พิพัฒพรณวงศ์ 2553 “ทำไมคนจึงไม่มีความสุขกับการทำงาน” นิตยสารราย
ปักษ์ซีเคร็ด ปีที่ 3 ฉบับที่ 54 (กันยายน). น. 90-92.

วรรณิ วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเดอร์สัน 2536. แนวคิดเกี่ยวกับระบบนิเวศที่เสนอในนิทาน
ปรัมปราและนิทานพื้นบ้าน ใน ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มนุษย์
กับธรรมชาติ : เสียงไคร่ครวญจากภูมิปัญญาตะวันออก-ตะวันตก กรุงเทพฯ
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย น. 395-396